

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ПРОКІПЧУК ЛЕВКО ІГОРОВИЧ

УДК 336.22 (477)

**АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В УМОВАХ
РЕФОРМУВАННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
Раделицький Юрій Орестович,
професор кафедри обліку та аудиту Львівського
національного університету імені Івана Франка.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мельник Віктор Миколайович,
директор Державної освітньої установи «Навчально-
методичний центр з питань якості освіти»
Державної служби якості освіти України;

кандидат економічних наук
Запорожець Олена Федорівна,
старший державний інспектор відділу митного
оформлення № 2 митного поста «Одеса-вантажний»
Одеської митниці Держмитслужби

Захист відбудеться 08 квітня 2021 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розіслано 05 березня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Т. О. Кізіма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процеси інтеграції України до світового економічного простору характеризуються зростанням обсягів міжнародних торгівельних взаємовідносин. Посилюються вимоги міжнародних суб'єктів торгівельної діяльності до забезпечення вільного доступу іноземних товарів і послуг на внутрішні ринки та зниження тарифних бар'єрів. Вимоги щодо відкритості економіки держави зумовлюють необхідність реформування митної політики та модернізацію системи адміністрування митних платежів.

Запровадження дієвих заходів стосовно модернізації системи адміністрування митних платежів пов'язане з великою часткою їх надходжень до Державного бюджету України. У сучасних умовах основним завданням удосконалення системи адміністрування митних платежів є насамперед гармонізація митного законодавства України до норм і правил фіскальної системи країн-членів Європейського Союзу.

Вагомий є внесок у створення наукового підґрунтя для формування і реалізації митної політики загалом та її реформування зокрема українських і зарубіжних учених: І. Бережнюка, С. Герчаківського, О. Гребельника, П. Годме, Ю. Голинського, І. Гуцула, О. Дем'янюк, Т. Джеймса, М. Дурана, О. Десятнюк, Я. Жаліла, С. Іванова, І. Квеліашвілі, А. Крисоватого, І. Лютого, О. Мужева, О. Найденко, В. Сабадаша, П. Пашка, В. Петті, С. Юрія та ін.

Теоретичні та практичні аспекти адміністрування митних платежів розглянуті у наукових працях А. Абрамова, С. Брехова, З. Варналія, Л. Батанова, О. Годованця, М. Губи, О. Запорожець, І. Новіка, І. Кіянчук, О. Комарова, В. Мельника, В. Науменка, Ю. Петруня, А. Споденюк, Ю. Раделицького, М. Ярош та ін.

У той же час недостатньо дослідженими залишаються питання теоретико-методичних засад удосконалення функціонування системи адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики України. Дискусійними є питання застосування єдиних орієнтирів до адміністрування митних платежів.

Відтак особливості справляння митних платежів та євроінтеграційні прагнення України, які потребують імплементації світових стандартів фіскального законодавства в українську практику, та необхідність дотримання балансу між інтересами держави і наданням суб'єктам господарювання сприяння щодо здійснення ЗЕД зумовили актуальність теми дослідження та сформували його мету і основні завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у межах науково-дослідних тем кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту та кафедри обліку і аудиту Львівського національного університету імені Івана Франка: «Формування фінансового потенціалу національної економіки» (державний реєстраційний номер 0116U001677), у межах яких автором розроблено методичний підхід до діагностики ефективності адміністрування митних платежів у системі державного регулювання економіки країни, та «Проблеми теорії і практики обліково-аналітичних наук в умовах гармонізації до стандартів ЄС» (реєстраційний номер 0118U000599), у межах якої автором розроблено концептуальні засади розвитку системи адміністрування митних платежів в умовах реформи державної митної справи та євроінтеграційних процесів.

Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення чинної практики адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань теоретичного і прикладного характеру:

- дослідити зміст поняття «митна політика», визначити принципи її реалізації в сучасних умовах;
- обґрунтувати економіко-правову природу та економічну сутність системи адміністрування митних платежів;
- дослідити ретроспективу розвитку системи митно-податкового адміністрування в Україні з метою обґрунтування етапів її еволюції;
- поглибити теоретичні основи механізму адміністрування митних платежів для визначення напрямів його удосконалення в умовах митної реформи;
- здійснити моніторинг надходжень митних платежів до державного бюджету України для виявлення ризиків і загроз розвитку системи адміністрування митних платежів в умовах її реформування;
- визначити методичні підходи до діагностики ефективності адміністрування митних платежів в Україні та здійснити практичні розрахунки для виявлення особливостей розвитку системи адміністрування митних платежів;
- розвинути концептуальні засади модернізації системи адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави;
- визначити орієнтири впровадження сучасних підходів до адміністрування митних платежів в Україні;
- окреслити напрями застосування європейського досвіду адміністрування митних платежів в Україні.

Об'єктом дослідження є адміністрування митних платежів як важливий об'єкт державної митної політики.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і прикладних аспектів адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави.

Методи дослідження. Теоретичну та методичну основу дисертаційної роботи склали фундаментальні положення теорії фінансів та податків, а також наукові праці зарубіжних і українських вчених, присвячені дослідженню проблем справляння митних платежів та реформуванню митної політики держави. У роботі для розробки теоретико-методичних і прикладних засад розвитку системи адміністрування митних платежів використано такі наукові методи: діалектичний метод пізнання – для формування теоретичних засад адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави; порівняльний аналіз – з метою співставлення ефективності адміністрування митних платежів у процесі реформування митної політики; абстрактно-логічний – для формування теоретичних узагальнень та формулювання висновків дослідження; математичного моделювання й формалізації – для діагностики ефективності адміністрування митних платежів до державного бюджету України; статистичні – при визначенні рівня виконання надходжень до бюджетів за рахунок стягнення митних платежів.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань оподаткування; звітні дані Державної податкової служби України, Державної митної служби України, Державної казначейської служби України, Рахункової палати України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, офіційна інформація ЄС, звіти про виконання бюджетів країн-членів ЄС, монографії та наукові публікації з тематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики України.

Найбільш суттєвими результатами дисертаційної роботи, одержаними особисто автором та які характеризуються науковою новизною, є такі:

удосконалено:

- теоретичні засади формування та реалізації митної політики, яку визначено як систему політико-правових, економічних та організаційних заходів, метою яких є імплементація внутрішньо- та зовнішньоекономічних пріоритетів країни для забезпечення її конкурентоздатності на глобальному ринку, котрі, на відміну від існуючих, акцентують на основних напрямках імплементації митної політики, серед яких: розвиток економіки із залученням інновацій; створення економічного середовища для оновлення зовнішньоекономічної спеціалізації країни; підтримка наукоємних галузей; розширення географічної структури імпорту та експорту, забезпечення найкращих умов для українських компаній; уніфікація митного тарифу відносно країн-членів ЄС;

- методичний підхід до діагностики ефективності адміністрування митних платежів у системі державного регулювання економіки країни, який базується на проведенні аналізу фінансової результативності адміністрування митних платежів шляхом дослідження динаміки п'яти індикаторів та оцінювання ефективності адміністрування митних платежів в розрізі визначення ефективності митного контролю та митних процедур на основі методу інтегральних індикаторів. Запропонований підхід, на відміну від існуючих, забезпечить виявлення результативності змін у системі адміністрування митних платежів та спрямований на визначення тенденцій і ризиків, які виникають в умовах реформування системи адміністрування митних платежів;

- концептуальні засади розвитку системи адміністрування митних платежів в умовах реформи державної митної справи та євроінтеграційних процесів, сформованих з урахуванням стратегічних пріоритетів митної системи як елемента комплексних секторальних перетворень у координатах забезпечення сталого розвитку України, які, на відміну від існуючих, ґрунтуються на стимулюванні розвитку системи адміністрування митних платежів на засадах інноваційності та спроможності митних органів до забезпечення оперативної трансформації в умовах постійної зміни ендо- та екзогенного середовища;

- орієнтири впровадження сучасних підходів до адміністрування митних платежів в частині: імплементації ефективної системи управління процесами віднесення груп товарів до релевантних митних тарифів; запровадження статусу уповноваженого економічного оператора; розвитку спрощених митних процедур; відстрочки сплати митних платежів; електронної митниці; митного контролю, що,

на відміну від наявних, дасть змогу забезпечити оптимізацію вітчизняної системи адміністрування митних платежів на основі врахування досвіду розвинених країн щодо митного оформлення товарів;

– науково-методичні основи інституційного становлення системи митно-податкового адміністрування у контексті впровадження інноваційних підходів до адміністрування митних платежів, котрі, на відміну від наявних, дають можливість визначати масштабність впливу інституційно-організаційної домінанти на дієвість системи справляння митних платежів та пропонувати новітні інструменти реалізації митної політики;

набули подальшого розвитку:

– науково-понятійний апарат дослідження у контексті тлумачення сутності поняття “система адміністрування митних платежів” як системи правовідносин, що формуються внаслідок здійснення митними органами організаційно-управлінської діяльності за допомогою сукупності норм та засобів, визначених на законодавчому рівні, з приводу забезпечення організації справляння митних платежів, що сприятиме більш повному наповненню бюджету та мінімізуватиме ризики ухилення від їх сплати;

– теоретико-методичні рекомендації щодо розвитку системи адміністрування митних платежів, які ґрунтуються на ефективній масово-роз’яснювальній та навчально-консультативній роботі митних органів з платниками податків, що сприятиме формуванню партнерських відносин між ними та забезпечить вищий рівень довіри до контролюючих органів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, викладені у дисертації, спрямовані на вдосконалення методичних підходів щодо підвищення ефективності адміністрування митних платежів митними органами. Окремі результати дисертаційної роботи використані Галицькою митницею Державної митної служби України при визначенні планових показників митних платежів для підрозділів митниці (довідка № 7.4/20-04/8.19/22973 від 30.09.2020 р.). Енергетична митниця державної митної служби України врахувала у своїй діяльності пропозиції щодо ризиків справляння митних платежів в умовах мінливості економіки (довідка № 76-1/1-10/1379 від 15.06.2020 р.). Основні результати дослідження враховано при підготовці Асоціацією професійних митних посередників пропозицій щодо гармонізації митного законодавства України до норм і правил фіскальної системи країн-членів Європейського Союзу (довідка № 18 від 16.06.2020 р.). Напрацювання автора в частині справляння акцизного податку з пального, який надходить до місцевих бюджетів, використані Львівською обласною державною адміністрацією при формуванні бюджету Львівської області на 2021 рік (довідка № 22-11/06/20 від 11.06.2020 р.). Окремі результати дисертаційної роботи використовуються у науково-дослідній діяльності ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» (довідка № 112-10/19 від 22.10.2019 р.). Основні положення та результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права» (довідка № 31 від 22 жовтня 2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертації, сформульовані висновки та пропозиції належать особисто автору і є його науковою розробкою. З

наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення та розробки, які належать автору.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи пройшли апробацію на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: «Contemporary socio-economic issues of Polish-Ukrainian cross-border cooperation» (Warsaw, 12–13 November 2017), «Актуальні проблеми функціонування господарської системи України» (Львів, 17–18 травня 2019), «Світ економічної науки» (Тернопіль, 25 червня 2020 р.), «Theoretical and practical foundations of social process management» (San Francisco, 29–30 June, 2020).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 11 наукових праць загальним обсягом 4,54 д.а. (з яких автору належить 3,16 д.а.), в тому числі: 5 статей – у наукових фахових виданнях України (з них 4 – у виданнях, включених до реєстру міжнародних наукометричних баз), 2 статті – у наукових періодичних виданнях інших держав, 4 публікації апробаційного характеру.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи викладено на 196 сторінках друкованого тексту. Основний текст роботи, який містить 11 таблиць і 36 рисунків, викладено на 162 сторінках. Список використаних джерел, розміщений на 20 сторінках, налічує 184 найменування. 5 додатків розміщено на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “**Теоретичні та інституційні засади адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави**” розкрито теоретичні основи реалізації митної політики в Україні, досліджено нормативно-правове забезпечення адміністрування митних платежів в Україні, обґрунтовано концептуальні засади системи адміністрування митних платежів в Україні.

Дослідження теоретико-інституційних засад формування та реалізації державної митної політики, яку визначено як систему політико-правових, економічних, організаційних заходів, метою яких є стимулювання внутрішньо- та зовнішньоекономічних пріоритетів країни для забезпечення її конкурентоздатності на глобальному ринку, дозволило визначити основні напрями її реалізації, до яких віднесено: розвиток економіки із залученням інновацій; створення сприятливого економічного середовища для оновлення зовнішньоекономічної спеціалізації України; підтримка наукоємних галузей; розширення географічної структури імпорту та експорту, забезпечення найкращих умов для українських компаній; уніфікація митного тарифу відносно країн-членів ЄС. Обґрунтовано доцільність формування і реалізації митної політики на основі врахування принципів балансу інтересів, підзвітності митних органів, доступності інформації, загальності справляння митних платежів, координації дій суб’єктів митних правовідносин та на засадах гармонізації митного законодавства до норм ЄС. Інструментарій наукового пізнання, на якому побудовано дослідження, дав змогу запропонувати структурно-логічну схему механізму адміністрування митних платежів (рис.1), з чітко

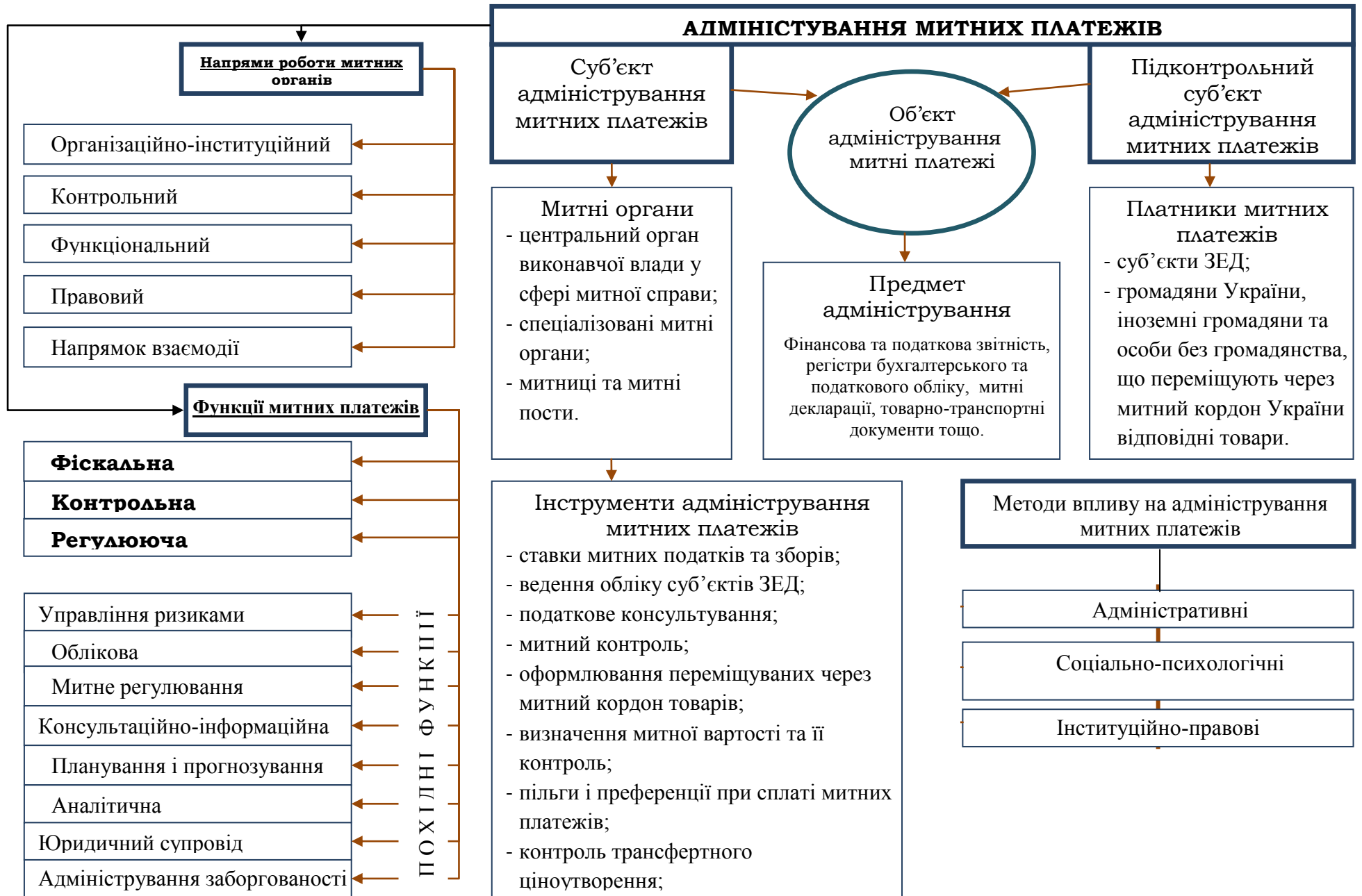

Рис. 1. Структурно-логічна схема механізму адміністрування митних платежів (розробка автора)

визначеними напрямками дії (організаційно-інституційний напрям, контрольний, функціональний, правовий, напрям взаємодії); функціями (фіскальна, регулююча, контрольна); похідними функціями (планування та прогнозування, управління ризиками, облікова, митне регулювання, консультаційно-інформаційна, аналітична, юридичний супровід, адміністрування заборгованості); інструментами (ставки митних податків та зборів, ведення обліку суб'єктів ЗЕД, податкове консультування, митний контроль, оформлення переміщуваних через митний кордон товарів, визначення митної вартості та її контроль, пільги і преференції при сплаті митних платежів, контроль трансфертного ціноутворення, облік митних платежів, контролінг). Сутнісними характеристиками такого концепту адміністрування митних платежів визначено: об'єкт (митні платежі); суб'єкти (центральний орган виконавчої влади у сфері митної справи, спеціалізовані митні органи, митниці та митні пости); методи (інституційно-правові, адміністративні, соціально-психологічні). З огляду на активізацію реформи митної політики, такий підхід до адміністрування митних платежів покликаний сприяти своєчасному, достовірному та повному нарахуванню і сплаті митних платежів платниками податків, вжиттю заходів щодо їх примусового стягнення та нарахування штрафних санкцій за порушення граничних строків сплати узгоджених податкових зобов'язань та пені.

У роботі проведено ретроспективний аналіз становлення нормативно-правового забезпечення адміністрування митних платежів в Україні. Констатовано, що її формування здійснювалося в межах існуючої системи справляння митних платежів, інституційних засад формування та розвитку митної справи і обраного напрямку економічного поступу держави. Дослідження особливостей формування і реалізації податкової та митної політики в контексті справляння митних платежів дало змогу виділити чотири етапи розвитку фіскального законодавства у питаннях сплати митних платежів; з 1991 по 2004 роки – створення та становлення системи адміністрування митних платежів; з 2004 по 2012 роки – модернізація митної та податкової систем; з 2012 по 2019 роки – реформування єдиної системи адміністрування митних платежів, податків та зборів; з 2019 року – запровадження нового порядку здійснення сплати митних платежів шляхом зарахування коштів на Єдиний казначейський рахунок.

У другому розділі **“Сучасні тенденції функціонування системи адміністрування митних платежів”** досліджено діючу практику справляння митних платежів в Україні, поглиблено методичний підхід до оцінювання фінансової результативності адміністрування митних платежів, проведено аналіз та оцінювання ефективності митного контролю і митних процедур регіональних митниць Державної митної служби України, визначено основні тенденції та проблеми адміністрування митних платежів (на прикладі Львівської області).

У дисертації здійснено аналіз структури надходжень митних платежів до державного бюджету України, де основну вагу ($\frac{3}{4}$) стабільно займає ПДВ із ввезених на митну територію України товарів, близько 14,0% – акцизний податок із

ввезених на митну територію України підакцизних товарів, 7,2–8,0% – ввізне мито та близько 0,2% – вивізне мито. Визначено, що в останні роки знижуються обсяги надходжень до державного бюджету від митних платежів, що обґрунтовано ускладненням політичної ситуації в Україні зокрема та на міжнародній арені загалом. Звернено увагу на неефективності механізму прогнозування надходження податків до державного бюджету та неповноті врахування усіх можливих чинників впливу на визначення планової суми надходжень, що вимагає додаткової уваги до планування і прогнозування бюджетних показників на відповідний рік.

В роботі акцентовано на необхідності проведення аналізу та оцінювання ефективності адміністрування митних платежів, особливо в умовах започаткованих реформ, оскільки його результати слугуватимуть інформаційною базою для прийняття прозорих управлінських рішень органами Державної митної служби України. На основі систематизації існуючих методик встановлено, що митними органами упущений такий аспект, як оцінювання ефективності митного контролю та ефективності митних процедур в контексті оцінювання адміністрування митних платежів. Відтак, у дисертації запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання фінансової результативності адміністрування митних платежів. Удосконалені методичні засади оцінювання ефективності адміністрування митних платежів базуються на теоретичному обґрунтуванні системи індикаторів та розрахунку інтегрального індексу із застосування методу багатofакторного порівняльного аналізу (рис. 2).

Рис. 2. Методичні засади діагностики ефективності адміністрування митних платежів*

*Джерело: розробка автора

Реалізація запропонованого підходу дозволяє прогнозувати бюджетний потенціал територій, а результати оцінювання ефективності адміністрування митних платежів слугуватимуть орієнтирами для вдосконалення бюджетної політики розвитку територій.

У дисертації оцінювання ефективності адміністрування митних платежів здійснено у два етапи:

I етап – аналіз фінансової результативності адміністрування митних платежів в Україні впродовж 2017–2020 рр., що обумовлено потребою виявлення тенденцій розвитку системи адміністрування митних платежів. На цьому етапі оцінку фінансової результативності адміністрування митних платежів здійснено в процесі аналізу динаміки чотирьох індикаторів за визначений період;

II етап – оцінювання ефективності адміністрування митних платежів в розрізі визначення ефективності митного контролю та митних процедур регіональними митницями Державної митної служби України (рис. 3; 4).

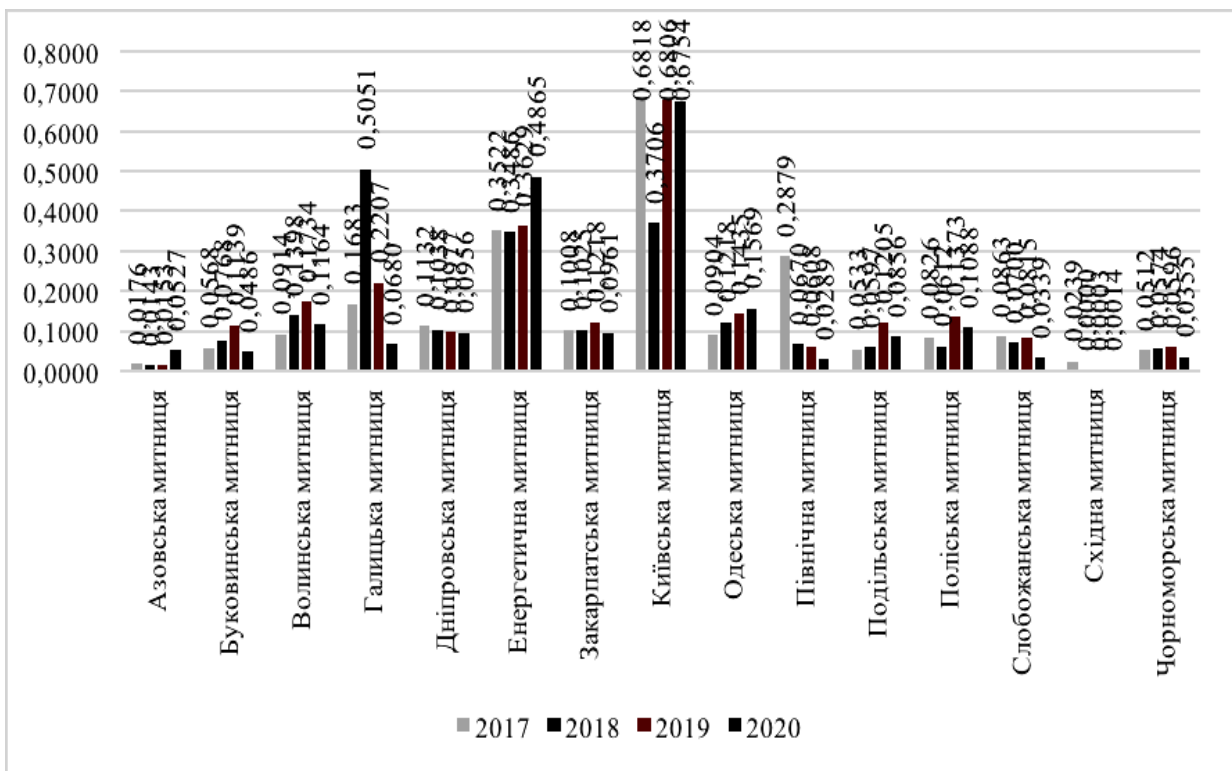

Рис. 3. Динаміка інтегрального індексу ефективності митного контролю регіональних митниць Державної митної служби України у 2017–2020 рр.*

*Джерело: авторські розрахунки на основі даних Державної митної служби України

У межах проведених розрахунків встановлено зниження ефективності функціонування системи адміністрування митних платежів та зростання рівня незаконно ввезеної продукції на митній території України, що може призвести до «викривлення» конкурентної рівноваги між суб'єктами ЗЕД та зростання обсягів недонадходжень податків до державного бюджету. У результаті проведення аналізу ефективності адміністрування митних платежів в контексті визначення

інтегральних індексів ефективності митного контролю та ефективності митних процедур в розрізі регіональних митниць встановлено значний розрив між максимальним та мінімальним значеннями, що вказує на різні підходи до спрощення системи адміністрування митних платежів на регіональних митницях та суттєві відмінності у результативності впровадження нововведень. Це доведено і в контексті аналізу внутрішньорегіональних тенденції адміністрування митних платежів Галицькою митницею Державної митної служби України на прикладі Львівської області, на території якої акумулюється більше $\frac{3}{4}$ митних платежів, що збираються регіональним органом.

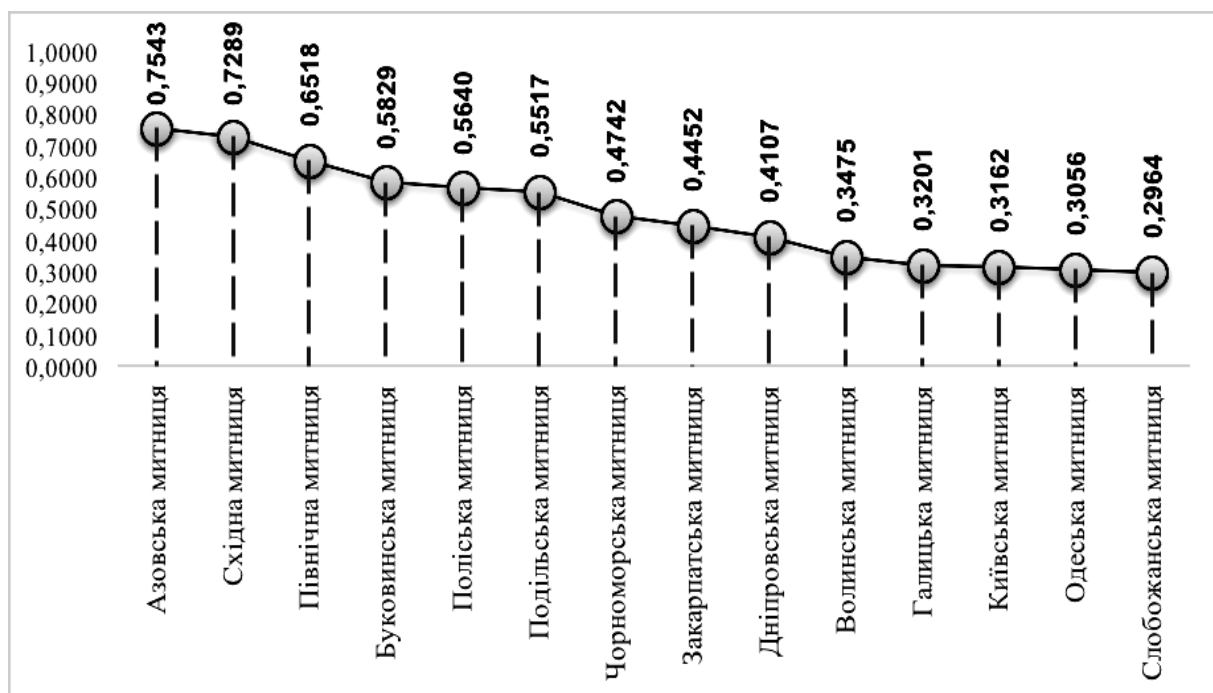

Рис. 4. Інтегральний індекс ефективності митних процедур в розрізі регіональних митниць Державної митної служби України у 2020 р.*

*Джерело: авторські розрахунки на основі даних Державної митної служби України

В контексті визначення внутрішньорегіональних тенденцій адміністрування митних платежів на прикладі діяльності Галицької митниці встановлено, що Львівська область є одним із лідерів в Україні по справлянню митних платежів порівняно з іншими регіонами (у 2019 році вона займала п'яту позицію). Суттєвим є внесок Галицької митниці Державної митної служби у формування надходжень митних платежів до державного бюджету – на території області акумулюється більше $\frac{3}{4}$ надходжень, а основним бюджетоформуючим податком у складі митних платежів, які справляються на території області, є ПДВ.

У роботі обґрунтовано основні напрями удосконалення системи адміністрування митних платежів в Україні, серед яких: покращення інформаційного та організаційно-правового забезпечення діяльності митних органів; посилення контролю з боку митних органів щодо товарів, які проходить через митницю; формування збалансованої політики протекціонізму; спрощення оформлення митних процедур; запровадження системи електронного

декларування; впровадження механізму імплементації законодавства ЄС в управління митними платежами в Україні; впровадження ефективних методів протидії корупції і контрабанді; формування системи управління персоналом; удосконалення методики прогнозування надходжень митних платежів до державного бюджету.

У третьому розділі **«Напрями удосконалення адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави»** обґрунтовано стратегічні орієнтири впровадження сучасних підходів до адміністрування митних платежів в Україні, запропоновано концептуальні засади розвитку системи адміністрування митних платежів в умовах реформи митної справи та визначено напрями застосування європейського досвіду адміністрування митних платежів в Україні.

Сучасна реформа митної політики послужила поштовхом для створення нових можливостей для розвитку системи адміністрування митних платежів, а найголовніше – активізувала процеси боротьби з контрабандою, налагодження системних комунікаційних взаємодій між державними митними органами і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та автоматизацію процесів митного оформлення товарів, робіт і послуг.

Акцентовано, що задля подолання недоліків і проблем у функціонуванні митних органів розвиток системи адміністрування митних платежів має ґрунтуватися на національних пріоритетах, обґрунтованому євроінтеграційному векторі, встановлених економічних, політичних, соціальних, інституційно-управлінських і інноваційних засадах.

З метою розвитку системи адміністрування митних платежів в умовах реформи державної митної справи та євроінтеграційних процесів в Україні запропоновано комплекс заходів для забезпечення ефективного адміністрування митних платежів, створення умов для добровільного виконання платниками вимог податкового і митного законодавства та забезпечення наповнення дохідної частини державного бюджету, розвитку системи адміністрування митних процедур в контексті європейської митної політики (рис. 5).

Стратегічними напрямками розвитку системи адміністрування митних платежів визначено: наближення та об'єднання контактної і бар'єрної функцій митних органів в контексті адміністрування митних платежів (передбачається передовсім зміна підходу до розвитку системи адміністрування митних платежів в Україні; гармонізація митної системи, зокрема системи адміністрування митних платежів України до норм митного законодавства Європейського Союзу); модернізація підходів до управління у структурі Державної митної служби України, автоматизація процесу надання митних послуг та впровадження інструментів для електронної обробки даних; удосконалення технічних засобів з метою підвищення якості надання митних послуг та забезпечення повноти акумулювання митних платежів до державного бюджету.

Встановлено основні принципи на яких повинно ґрунтуватися втілення практичних заходів щодо сприяння доброчесності в контексті адміністрування митних платежів: невелика кількість ставок (передбачає оптимізацію та раціоналізацію системи ставок при справлянні митних платежів), оптимальний

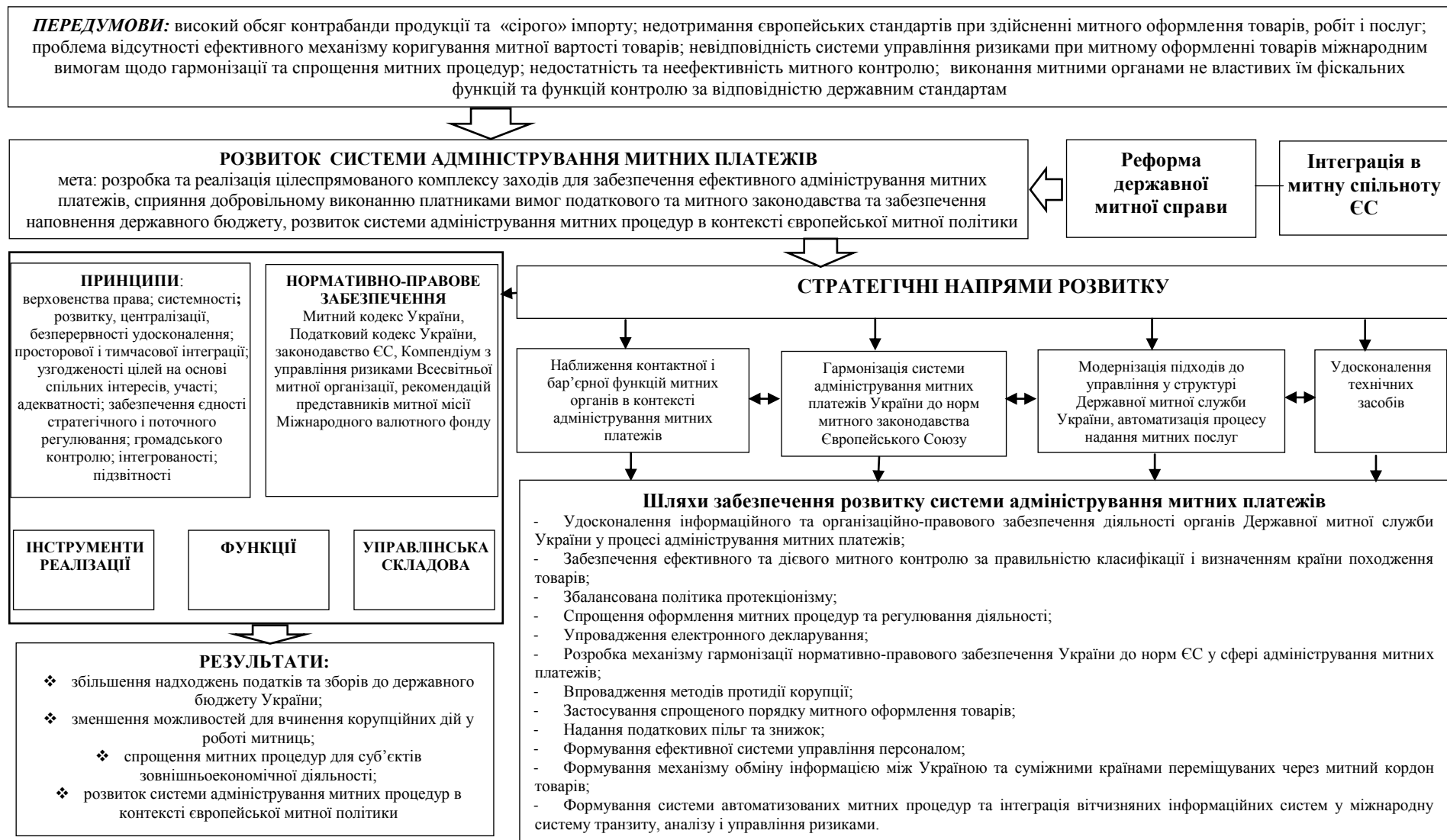

Рис. 5. Концептуальні засади розвитку системи адміністрування митних платежів в умовах реформи державної митної справи та євроінтеграційних процесів в Україні

розмір митних ставок (усвідомлення платником справедливості встановлених митних платежів), мінімізація винятків із загальних правил (митне законодавство повинне виключати можливості дискреційного впливу посадовців митних органів на справляння цих платежів), мінімізація впливу людського чинника в системі адміністрування митних платежів, мінімізація нетарифних бар'єрів при здійсненні ЗЕД (потреба отримання численних ліцензій та дозволів на здійснення відповідної діяльності формує передумови та стимулює платника брати участь у корупційних діях, відтак повинна відбуватися згідно чітких правил та норм без можливості людського впливу), дієва система санкцій; незалежний механізм оскарження дій митних органів (для збереження цілісності системи та справедливості в контексті справляння митних платежів, важливою є можливість оскарження рішень митних органів у суді).

Визначено та обґрунтовано орієнтири впровадження сучасних підходів до адміністрування митних платежів в частині: впровадження ефективної системи управління тарифною інформацією; запровадження статусу уповноваженого економічного оператора; розвитку спрощених митних процедур; відстрочки сплати митних платежів; модернізації електронної митниці; спрощення процедур митного контролю. Доведено, що втілення практичних заходів щодо сприяння доброчесності в контексті адміністрування митних платежів має ґрунтуватися на таких принципах як: невелика кількість ставок; оптимальний розмір митних ставок; мінімізація винятків із загальних правил; мінімізація впливу людського чинника в системі адміністрування митних платежів; мінімізація нетарифних бар'єрів при здійсненні ЗЕД; дієва система санкцій; незалежний механізм оскарження дій митних органів.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження вирішено актуальне наукове завдання – обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики України. На основі отриманих результатів сформульовано висновки науково-методичного та практичного характеру.

1. В сучасних умовах глобальних процесів важливим завданням держави є забезпеченість відкритості економіки та налагодження ефективних взаємозв'язків на міжнародних ринках. Це вимагає нового підходу до формування і реалізації митної політики, зокрема в частині модернізації системи адміністрування митних платежів, що для України є важливим зокрема в контексті гармонізації митного законодавства до норм фіскальної системи Європейського Союзу. Відповідно потреба удосконалення чинної практики адміністрування митних платежів вимагає і обґрунтування теоретичних засад розвитку системи. В роботі обґрунтовано, що митна політика України у нинішніх умовах розвитку має яскраво виражений фіскальний характер, який доцільно переорієнтувати на розвиток партнерських відносин між митними органами та платниками податків. Визначено сутність поняття «митна політика» як системи політико-правових, економічних,

організаційних заходів, метою яких є імплементація внутрішньо- та зовнішньоекономічних відносин країни для підвищення її конкурентноспроможності на глобальному ринку. Враховуючи наукові дискусії з питань митної політики та економічні і політичні передумови, обґрунтовано доцільність її реалізації на принципах: відповідальності учасників митних відносин, гласності та прозорості, доброчесності, законності, рівності, простоти, єдиності, балансу інтересів, підзвітності та доступності інформації, загальності справляння митних платежів.

2. Поглиблено теоретичні підходи до визначення дефініції “система адміністрування митних платежів” як системи правовідносин, які формуються внаслідок здійснення митними органами організаційно-управлінської діяльності за допомогою сукупності норм та засобів, визначених на законодавчому рівні, з приводу забезпечення організації справляння митних платежів та контролю за повнотою їх акумулювання.

3. З метою визначення масштабності впливу інституційно-організаційної домінанти на дієвість системи адміністрування митних платежів та встановлення закономірностей її розвитку у роботі запропоновано періодизацію основних етапів митно-податкового адміністрування (1991–2004 рр. – створення та становлення системи адміністрування митних платежів; 2004–2012 рр. – модернізація митної та податкової системи; 2012–2019 рр. – реформування єдиної системи адміністрування митних платежів, податків та зборів; з 2019 р. – дотепер – запровадження нового порядку здійснення сплати митних платежів шляхом зарахування коштів на Єдиний казначейський рахунок Держмитслужби), що дозволило визначити особливості розвитку системи в різні періоди, обґрунтувати ризики та закономірності її встановлення.

4. У дисертації розвинуто теоретичні засади механізму адміністрування митних платежів із врахуванням його структурно-функціональних компонентів, а саме: функцій (фіскальної, регулюючої, контрольної); похідних функцій (управління ризиками, облікова, митне регулювання, консультаційно-інформаційна, планування і прогнозування, аналітична, юридичний супровід, адміністрування заборгованості); напрямів дії (організаційно-інституційний, контрольний, функціональний, правовий, напрямок взаємодії); методів адміністрування (адміністративні, соціально-психологічні, інституційно-правові) та інструментів (ставки митних податків та зборів, ведення обліку суб’єктів ЗЕД, податкове консультування, митний контроль, оформлювання переміщуваних через митний кордон товарів, визначення митної вартості та її контроль, пільги і преференції при сплаті митних платежів, контроль трансфертного ціноутворення, облік митних платежів, контролінг), спрямованих на забезпечення досягнення заданих цілей, які сприяють ефективному адмініструванню митних платежів в умовах удосконалення митно-податкового законодавства.

5. Встановлено, що у структурі надходжень митних платежів до державного бюджету України основну питому вагу стабільно займає ПДВ із ввезених на митну територію України товарів, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів, ввізне та вивізне мито займають менше $\frac{1}{4}$ надходжень. Зниження надходжень митних платежів до бюджету обґрунтовано

ускладненням політичної ситуації в Україні зокрема та на міжнародній арені загалом. Акцентовано на проблемі неефективності механізму прогнозування надходжень податків до державного бюджету і неповноті врахування усіх можливих чинників впливу на визначення планової суми надходжень, що вимагає посилення уваги до планування і прогнозування бюджетних показників на відповідний рік.

6. У роботі запропоновано методичний підхід до діагностики ефективності адміністрування митних платежів у системі державного регулювання економіки. У межах проведених розрахунків констатовано зниження ефективності функціонування системи адміністрування митних платежів та зростання рівня незаконно ввезеної продукції на митну територію України, що може призвести до «викривлення» конкурентної рівноваги між суб'єктами ЗЕД та зростання обсягів недонадходжень податків до державного бюджету. У результаті проведення аналізу ефективності адміністрування митних платежів у контексті визначення інтегральних індексів ефективності митного контролю та ефективності митних процедур у розрізі регіональних митниць встановлено значний розрив між максимальним та мінімальним значеннями, що вказує на різні підходи до спрощення системи адміністрування митних платежів на регіональних митницях та суттєві відмінності у результативності впровадження нововведень. Це доведено і в контексті аналізу внутрішньорегіональних тенденцій адміністрування митних платежів Галицькою митницею Державної митної служби України на прикладі Львівської області, на території якої акумулюється більше $\frac{3}{4}$ митних платежів, що збираються регіональним органом.

7. Обґрунтовано, що важливим напрямом удосконалення системи адміністрування митних платежів є запровадження та використання електронної системи адміністрування, яка характеризується такими перевагами: зниження затратності робочого часу та коштів; автоматичне визначення помилок, автоматичне оновлення звітності, збереження конфіденційності інформації та зростання оперативності обробки поданих даних. Окрім того зазначено, що впровадження системи електронного адміністрування податків широко підтримується та пропагується Внутрішньо-європейською організацією податкових адміністрацій (ЮТА) – міжнародною організацією, яка впродовж двадцяти років є платформою для налагодження зв'язку між податковими органами країн Європи. Відтак питання запровадження електронної системи адміністрування непрямих податків визнано не лише необхідним з точки зору ефективності справляння податків, але й стратегічним – у напрямку гармонізації митних систем України та Європейського Союзу.

8. У дисертації наголошено, що удосконалення системи адміністрування митних платежів має базуватися на основі формування партнерських взаємовідносин між митними органами та платниками податків. На шляху реалізації зазначеного напрямку ефективним визнано систему горизонтального моніторингу. Під цим поняттям запропоновано розуміти концепцію співпраці та довіри між платником і працівником органу митної служби, спрямовану на зниження вартості адміністрування митних платежів, зменшення кількості

суперечок між платниками податків і працівниками митних органів в питаннях оподаткування, підвищення митної культури та ефективності оподаткування. Реалізація такого підходу сприятиме зниженню податкового тиску, зменшенню кількості випадків ухилення від сплати митних платежів та забезпечуватиме зростання податкової культури в українському суспільстві.

9. На основі аналізу досвіду країн Європейського Союзу визначено орієнтири впровадження сучасних підходів до адміністрування митних платежів в частині: впровадження ефективної системи управління тарифною інформацією; запровадження статусу уповноваженого економічного оператора; розвитку спрощених митних процедур; відстрочки сплати митних платежів; модернізації електронної митниці; спрощення процедур митного контролю. Обґрунтовано, що втілення практичних заходів щодо сприяння добросовісності в контексті адміністрування митних платежів має ґрунтуватися на таких принципах: невелика кількість ставок; оптимальний розмір митних ставок; мінімізація винятків із загальних правил; мінімізація впливу людського чинника в системі адміністрування митних платежів; мінімізація нетарифних бар'єрів при здійсненні ЗЕД; дієва система санкцій; незалежний механізм оскарження дій митних органів.

Отримані теоретико-методичні та науково-практичні результати проведеного дослідження дадуть можливість підвищити фіскальну ефективність митних платежів, спростити процес адміністрування непрямих податків, забезпечити пріоритетність підтримки національного виробника та малого бізнесу і можливості збільшення надходжень до бюджету на основі врахування досвіду країн ЄС.

Основні результати дисертації впроваджені у практичну діяльність Галицької митниці Державної митної служби України, Енергетичної митниці Державної митної служби України, Асоціації професійних митних посередників, Львівської обласної державної адміністрації, а також у навчальний процес ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Radelytskyu Y., Prokipchuk L., Galamaj R. Development of the customs payment administration system in the conditions of state customs reform in Ukraine. *Journal of Economic Spectrum*. 2020. Vol. XV. Issue 3. P. 24–32 (особистий внесок автора: запропоновано новітні підходи до адміністрування митних платежів в Україні) (0,3 д. а.).

2. Прокіпчук Л. І. Удосконалення митного оподаткування: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та управління*. 2020. № 1. С. 87–91 (0,45 д. а.).

3. Прокіпчук Л. І. Досвід європейського союзу у питаннях адміністрування митних платежів: теоретичні основи та практичні рекомендації. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2019. № 3 (81). С. 71–76 (0,56 д. а.).

4. Ярош М. В., Прокіпчук Л. І., Галамай Р. Я. Удосконалення акцизного оподаткування в Україні в умовах інтеграції до ЄС. *Вісник Сумського*

національного аграрного університету. 2019. № 4 (82). С. 47–55 (особистий внесок автора: проаналізовано сучасні тренди справляння акцизного податку до Державного бюджету України) (0,3 д. а.).

5. Radelytskyu Yu., Prokipchuk L. Strategic priorities for development of local budgets in the context of local government reform. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 10. Р. 65–74 (особистий внесок автора: проаналізовано надходження акцизного податку до місцевих бюджетів України) (0,4 д. а.).

6. Галамай Р. Я., Прокіпчук Л. І. Формування податкової системи в умовах децентралізації: досвід країн-членів Європейського Союзу. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2017. Вип. 6 (128). С. 132–134 (особистий внесок автора: досліджено досвід країн членів ЄС при формуванні податкової системи в умовах децентралізації) (0,2 д. а.).

7. Прокіпчук Л. І. Система адміністрування митних платежів: теоретичні основи та інституційні засади розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2016. Вип. 6 (122). С. 116–120 (0,47 д. а.).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Prokipchuk L. The Main Courses of Optimization of Customs Legislation of Ukraine to the EU Requirements. *Contemporary socio-economic issues of Polish-Ukrainian cross-border cooperation: collection of abstract of the international research and practical conference* (Warsaw, 12–13 November 2017). Warsaw: PL-BY-UA Center of European Projects 2014-2020, 2017. Р. 123–124. (0,12 д. а.)

9. Прокіпчук Л. І. Контрабандні поставки товарів в Україні: обґрунтування проблеми та її вплив на справляння митних платежів. *Актуальні проблеми функціонування господарської системи України* : матер. XXVI Міжнар. наук. конференції студ., асп. та молод. учених (м. Львів, 17–18 травня 2019 р.). Львів: КД «Коло», 2019. С.121–122 (0,12 д. а.).

10. Прокіпчук Л. І. Теоретичні основи сутності поняття «адміністрування митних платежів». *Світ економічної науки*. Економічні наукові інтернет-конференції. Вип. 24. (м. Тернопіль, 25 червня 2020 р.). (0,12 д. а.). URL: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/3468/> (0,12 д. а.).

11. Прокіпчук Л. І. Нормативно-правове забезпечення адміністрування митних платежів: етапи становлення. *Theoretical and practical foundations of social process management* : XXIII International Scientific and Practical Conference (San Francisco, USA, 29-30 June, 2020). San Francisco: Bookwire, 2020. Р. 258–259 (0,12 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Прокіпчук Л. І. Адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права», Західноукраїнський національний університет. – Львів, 2020.

У дисертації розкрито теоретичні основи адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави, їх функції, принципи, типи та вплив на розвиток держави. Проведено ретроспективний аналіз становлення нормативно-правового забезпечення адміністрування митних платежів в Україні, в межах якого виділено чотири етапи трансформації розвитку митно-податкового адміністрування. Обґрунтовано структурно-логічну схему механізму адміністрування митних платежів з чітко визначеними напрямками дії, функціями, похідними функціями, інструментами. Досліджено чинну практику справляння митних платежів в Україні з 2014 по 2019 роки та визначено основні напрями її удосконалення в сучасних умовах.

Поглиблено методичний підхід до оцінювання фінансової результативності адміністрування митних платежів та проведено оцінювання ефективності здійснення митного контролю і митних процедур регіональними митницями Державної митної служби України. Визначено основні тенденції та проблеми адміністрування митних платежів на прикладі Львівської області.

Обґрунтовано стратегічні орієнтири впровадження сучасних підходів до адміністрування митних платежів в Україні. Запропоновано концептуальні засади розвитку системи адміністрування митних платежів в умовах реформи митної політики та визначено напрями застосування європейського досвіду адміністрування митних платежів в Україні.

Ключові слова: митна політика, адміністрування, митні платежі, контрабанда, митний кордон, митні органи.

АННОТАЦИЯ

Прокипчук Л. И. Администрирования таможенных платежей в условиях реформирования таможенной политики государства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – ЧВУЗ «Львовский университет бизнеса и права», Западноукраинский национальный университет. – Львов, 2020.

В диссертации раскрыты теоретические основы администрирования таможенных платежей в условиях реформирования таможенной политики государства, их функции, принципы, типы и влияние на развитие государства. Проведен ретроспективный анализ становления нормативно-правового обеспечения администрирования таможенных платежей в Украине, в рамках которого выделено четыре этапа таможенно-налогового администрирования. Обоснованно структурно-логическую схему механизма администрирования таможенных платежей с четко определенным направлением действия, функциями, производными функциями, инструментами. Исследовано действующую практику взимания таможенных платежей в Украине с 2014 по 2019 годы и определены основные направления ее совершенствования в современных условиях.

Углубленно методический подход к оценке финансовой результативности администрирования таможенных платежей и проведения оценки эффективности осуществления таможенного контроля и таможенных процедур региональными

таможнями Государственной таможенной службы Украины. Определены основные тенденции и проблемы администрирования таможенных платежей на примере Львовской области.

Обоснованы стратегические ориентиры внедрения современных подходов к администрированию таможенных платежей в Украине. Предложены концептуальные основы развития системы администрирования таможенных платежей в условиях реформы таможенной политики и определены направления применения европейского опыта администрирования таможенных платежей в Украине.

Ключевые слова: таможенная политика, администрирование, таможенные платежи, контрабанда, таможенная граница, таможенные органы.

ABSTRACT

Prokipchuk L. I. Administration of customs payments in the context of the state customs policy reform. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of the candidate of economic sciences in specialty 08.00.08 – money, finance and credit. – PHEI «Lviv University of Business and Law», West Ukrainian National University. – Lviv, 2020.

The essence of the concept of customs policy is investigated and the expediency of its development is substantiated basing on the following principles: responsibility of all participants of customs relations, publicity and transparency, promotion of integrity, observance of rights and legally protected interests, recognition of equality and legitimacy of interests of all business entities of all forms of ownership, simplification of legal trade, uniform procedure for movement of goods, vehicles across the customs border of Ukraine, exclusive powers of customs authorities to carry out state customs, exclusive jurisdiction of Ukraine in its customs territory, balance of interests, accountability, availability of information, generality of customs payments.

The dissertation reveals the theoretical foundations of customs policy, its functions, principles, types and impact on the development of the state. A retrospective analysis of formation of regulatory and legal support for the administration of customs payments in Ukraine, which identified four stages of transformation of budget policy, is provided. The mechanism of administration of customs payments with clearly defined directions of action, functions, derivative functions and tools is developed. It is determined that compliance with the proposed mechanism will facilitate the timely, reliable full accrual and payment of customs duties by taxpayers, create the necessary favourable conditions to enforce them and impose penalties for violating the deadlines for payment of valid tax liabilities and penalties.

The current practice of making customs payments in Ukraine from 2014 to 2019 is studied and the major areas that need to be improved are identified as follows: improvement of information, organizational and legal support of the customs authorities; strengthening customs control over goods passing through customs; formation of a balanced policy of protectionism; simplification of customs procedures; introduction of an electronic declaration system; formation and implementation of a comprehensive state program for the development of foreign trade; introduction of the mechanism of

implementation of the EU legislation in management of customs payments in Ukraine; introduction of effective methods of combating corruption and smuggling; formation of a comprehensive system of customs benefits and discounts; formation of personnel management system; determination of the mechanism of information exchange between Ukraine and the neighboring countries concerning the movement of goods across the customs border; improvement of methodology for forecasting customs revenues to the state budget.

Methodical approach of evaluation of financial efficiency of administration of customs payments is enriched and efficiency of customs control and customs procedures of regional customs of the State Customs Service of Ukraine is evaluated. The main tendencies and problems of administration of customs payments in the territory of Lviv region are determined.

The basic principles of practical measures for integrity promotion in the context of customs administration are determined, among them: a small number of rates; optimal size of customs rates; minimization of exceptions to the general rules; minimization of influence of the human factor in the system of administration of customs payments; minimization of non-tariff barriers in the implementation of foreign economic activity; effective system of sanctions; an independent mechanism for appealing against the actions of customs authorities.

Strategic guidelines for implementation of modern approaches in customs administration in Ukraine are substantiated: approximation and integration of contact and barrier functions of customs authorities in the context of customs administration, harmonization of the customs system, in particular the customs administration system of Ukraine to the European Union customs legislation; modernization of management approaches in the structure of the State Customs Service of Ukraine, automation of the process of providing customs services and introduction of tools for electronic data processing; improvement of technical means in order to improve the quality of customs services and ensure the completeness of the accumulation of customs payments to the state budget.

The conceptual bases of development of the system of administration of customs payments in the in the context of the state customs policy reform are offered and the directions of application of the European experience of administration of customs payments in Ukraine are defined.

Key words: customs policy, administration, customs payments, smuggling, customs border, customs authorities.

Підписано до друку 05.03.2021 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А007-21. Тираж 150 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua